

WINTERING AREAS OF THE WHITE-TAILED EAGLE IN SOUTHERN KAZAKHSTAN

Chalikova E.S. (Institute of Zoology, Almaty, Kazakhstan)

Contact:
Elena Chalikova
e.chalikova@mail.ru

Recommended citation: Chalikova E.S. Wintering Areas of the White-Tailed Eagle in Southern Kazakhstan. – Raptors Conservation. 2023. S2: 58–61. DOI: 10.19074/1814-8654-2023-2-58-61 URL: <http://rrrcn.ru/en/archives/34878>

The White-Tailed Eagle (*Haliaeetus albicilla*) is a rare species with declining numbers listed in the Red Book of Kazakhstan. In the Turkestan Region it is present during migration and wintering periods with the earliest sighting on September 10 (2018), and the latest on March 23 (2021) (Koksarai Reservoir, Gubin, 2020). Since 2003, wintering birds have been regularly observed on water bodies. Initially, counts were conducted in December–February, but starting from 2006 – in mid-January. The participants included S.N. Erokhov from 2003 to 2005, O.V. Belyalov in 2003 and 2004, F.F. Karpov in 2004 and 2006, A.V. Kovalenko from 2005 to 2014 (Kovalenko, 2015), S.A. Kravchenko in 2005 and 2006, B.M. Gubin from 2016 to 2018 (Gubin, 2020), and the author together with A.Zh. Abayev and M.A. Yaganin in 2014, 2020–2022.

The White-Tailed Eagle was regularly observed at the Shardara Reservoir (area 783 km²), constructed on the Syrdarya River. The number of wintering individuals here is variable and depends on the presence of snow cover and the extent of ice coverage. However, in recent years, a decrease in the species' population has been noted: from 2003 to 2016, an average of 69 individuals were recorded (15 in 2004 and 120 in 2003), while from 2017 to 2022 – 21 individuals (12 in 2017 and 29 in 2022). The distribution of the species within the reservoir is uneven. The main concentration is below the Shuarden Dam in Shuarden, where the water never freezes. The birds gather in groups on rocks along the riverbank, occasionally on the ice. On January 21, 2014, 16 individuals were recorded, 25 ind. on January 13, 2020, 23 ind. on January 17, 2021, and 17 ind. on January 21, 2022. Along the reservoir, the species was encountered less frequently and more often as individuals: on January 22, 2014, 22 individuals were observed, and on January 20, 2022, 12 were recorded. In January 2020 and 2021, the species was not observed due to fog and rain.

Other water bodies, smaller in area and shallower, often covered with ice, which limits the number of overwintering birds. Along the road from Shuarden to the village of Bayir Kum, which runs along the Syrdarya River valley (usually frozen in January), the White-Tailed Eagle was recorded on February 13, 2006 (2 individuals), January 20, 2014, and January 16, 2018 (6 each), January 13, 2020 (4 ind.), and January 17, 2021 (1 ind.). Further down the valley to the mouth of the Aris River, 9 birds were observed on November 11–12, 2021 (1, 2, 5, and 1), and 1 individual on March 9, 2016.

The Koksarai Regulator (area 467 km²), located to the right of the Syrdarya River channel, 160 km downstream from the Shardara Reservoir, contains the maximum amount of water in spring and summer, which gradually drops throughout the summer and partially in autumn. In winter, only separate shallow bays remain that often freeze over. The reservoir is filled in January–February with the rise of water levels in the Syrdarya River. Winter counts were conducted in January from 2016 to 2022 (three individuals in 2021 and 44 in 2018, on average – 15 ind.). Along with rising water levels and the beginning of spring migration, the number of birds increases: 9 ind. on February 9–17 and 35 ind. on March 16, 2019 (Gubin, 2020).

The Shoshkakol System consisting of 15 lakes occupies a salt-marsh lowland (area 535 km²), fed by the Bugun River and located 40 km from the middle flow of the Syrdarya River. Since the lake shores are concealed with reeds and the lakes freeze over a full-scale, winter bird count is not always possible. Nevertheless, from 7 to 15 (on average 11) White-tailed Eagles were recorded from 2004 to 2006, and from 3 to 10 (6) in 2016–2018.

The Bugun Reservoir is located above the Bugun River (area 65 km²) and often completely covered in ice in winter. When

it freezes, the birds migrate southward, resulting in the observation of 45 White-tailed Eagles during 7 counts (2004, 2013, 2016–2018, 2020–2022) (from 1 to 18, on average 8).

The Badam Reservoir (area 4.75 km²) is situated in the foothills of the Karzhantau Mountains on the Badam River, which, unlike the previous reservoir, never freezes due to its flow. The White-Tailed Eagle was only recorded from 2015 to 2017 (from 1 to 6, on average 4), and an individual was spotted on December 22, 2021.

Along the Badam River waterfront in Shymkent (downstream), single individuals were encountered on January 19, 2014 (2 inds), December 13, 2020, February 18, October 20 and 29, December 18, 2022, January 15 and 26, 2023. On the city's sewage

reservoir, located on the western outskirts of the city (area 2000 hectares), the species was recorded on January 14 and 18, February 26, December 24, 2020 (4, 3, 1, and 5 individuals, respectively), February 16, 2021 (2 ind.), February 16, 2022 (2 ind.), and February 6 and 27, 2023 (1 and 2 ind.). A pair was spotted on January 14, 2020, at the Burzhar River weir.

Outside water bodies, single White-tailed Eagles were recorded on migratory flights on January 13 near the village of Karabulak, on November 9 and 11, 2014, in the vicinity of Ryskulov Village, on January 22, 2016, near Shokpak-Baba Village, on February 12, 2019, near Aksukent Village, on February 14, 2015, January 25, November 8, 2020, December 17, 2022, and February 12, 2023, near Zhabagily Village³³.

РАЙОНЫ ЗИМОВОК ОРЛАНА-БЕЛОХВОСТА НА ЮГЕ КАЗАХСТАНА

Чаликова Е.С. (Институт зоологии, Алматы, Казахстан)

Контакт:

Елена Чаликова
e.chalikova@mail.ru

Рекомендуемая цитата: Чаликова Е.С. Районы зимовок орлана-белохвоста на юге Казахстана. – Пернатые хищники и их охрана. 2023. Спецвып. 2. С. 58–61. DOI: 10.19074/1814-8654-2023-2-58-61 URL: <http://rrcn.ru/ru/archives/34878>

Орлан-белохвост (*Haliaeetus albicilla*) занесён в Красную книгу Казахстана как редкий вид с сокращающейся численностью. В Туркестанской области он встречается на пролёте и зимовках; самая ранняя встреча зафиксирована 10 сентября 2018 г., а самая поздняя – 23 марта 2021 г. (Коксарайский контррегулятор, Губин, 2020). С 2003 г. на водоёмах регулярно учитываются зимующие птицы. Первоначально учёт проводили в декабре – феврале, а с 2006 г. – в середине января. В нём принимали участие в 2003–2005 гг. С.Н. Ерохов, в 2003, 2004 – О.В. Белялов, в 2004, 2006 – Ф.Ф. Карпов, в 2005–2014 – А.В. Коваленко (2015), в 2005 и 2006 – С.А. Кравченко, 2016–2018 – Б.М. Губин (2020) и в 2014, 2020–2022 – автор вместе с А.Ж. Абаевым и М. А. Яганиным.

Орлана регулярно наблюдали на Шардаринском водохранилище (площадь 783 км²), построенном на р. Сырдарья. Число зимующих здесь особей не постоянно, зависит от наличия снежного покрова и площади покрытия водоёма льдом. Тем не менее, в последние годы замечено сни-

жение численности вида: в 2003–2016 гг. в среднем за учёт отмечали 69 особей (15 – в 2004 г. и 120 – в 2003 г.) и в 2017–2022 – 21 (12 – в 2017 и 29 – в 2022). По водохранилищу вид распространён неравномерно. Основная его группировка сосредоточена ниже плотины ГЭС в г. Шардара, где вода не замерзает. Птицы группами сидят на камнях вдоль берега реки, реже – на льду. 21 января 2014 г. отмечено 16 особей, 13 января 2020 – 25, 17 января 2021 – 23 и 21 января 2022 – 17. Вдоль водохранилища вид встречали реже и чаще одиночками: 22 января 2014 – 22 особи и 20 января 2022 – 12. В январе 2020 и 2021 гг. из-за тумана и дождя вид не замечен.

Другие водоёмы меньше по площади, мельче и чаще покрыты льдом, от чего и зависит число зимующих птиц. Вдоль автомобильной трассы от г. Шардара до с. Байиркум, проложенной по долине р. Сырдарья (обычно в январе река покрыта льдом) вдоль Кызылкумского канала белохвоста отметили 13 февраля 2006 г. (2 особи), 20 января 2014 и 16 января 2018 (по 6), 13 января 2020 (4) и 17 ян-

варя 2021 (1). Ниже по долине до устья р. Арысь 11-12 ноября 2021 г. видели 9 птиц (по 1, 2, 5 и 1) и 9 марта 2016 – одну.

Коксарайский контррегулятор (467 км²) расположен с правой стороны от русла р. Сырдарья в 160 км ниже Шардаринского водохранилища. Весной и летом он содержит максимум воды, которую сбрасывают всё лето и частично осенью. Зимой он представлен отдельными неглубокими заливами, которые часто перемерзают. Заполняют водоём в январе-феврале, с поднятием уровня воды в р. Сырдарья. Зимние учёты проводили в январе 2016–2022 гг. (три особи в 2021 г. и 44 – в 2018 г., в среднем – 15). Весной, с наполнением воды и началом весеннего пролёта, число птиц увеличивается: 9–17 февраля и 35 – 16 марта 2019 г. (Губин, 2020).

Шошколакская система из 15 озёр занимает солончаковую низину (площадь 535 км²), питается р. Бугунь и находится в 40 км от среднего течения р. Сырдарья. Поскольку берега озёр из-за тростника плохо просматриваются, а вода в озёрах замерзает, то полноценный зимний учёт птиц не всегда возможно провести. Тем не менее, от 7 до 15 (в среднем 11) орланов отметили в 2004–2006 гг. и от 3 до 10 (в среднем 6) – в 2016–2018.

Бугуньское водохранилище находится на р. Бугунь выше (площадь 65 км²) и зимой часто покрыто сплошным льдом.

В такие годы птицы откочёвывают южнее, поэтому за 7 учётов (2004, 2013, 2016–2018, 2020–2022 гг.) отметили 45 орланов (от одного до 18, в среднем 8).

Бадамское водохранилище (площадь 4,75 км²) расположено в предгорьях Каржантау на р. Бадам, которая, в отличие от первого, из-за течения никогда не покрывается льдом. Белохвост попал в учёт лишь в 2015–2017 гг. (от 1 до 6, в среднем 4), одиночку видели 22 декабря 2021 г.

Вдоль набережной р. Бадам в г. Шымкенте (ниже по течению) одиночек встречали 19 января 2014 г. (2), 13 декабря 2020 г., 18 февраля, 20 и 29 октября, 18 декабря 2022 г., 15 и 26 января 2023 г. На городском накопителе сточных вод, расположенном на западной окраине города (площадь 2000 га), вид отмечен 14 и 18 января, 26 февраля, 24 декабря 2020 г. (4, 3, 1 и 5 особей соответственно), 16 февраля 2021 г. (2), 16 февраля 2022 г. (2), 6 и 27 февраля 2023 г. (1 и 2). 14 января 2020 г. пару видели на запруде р. Буржар.

Вне водоёмов на перелётах одиночных орланов отметили 13 января в окрестностях с. Карабулак, 9 и 11 ноября 2014 г. – с Рыскулова, 22 января 2016 г. – с Шокпак-Баба, 12 февраля 2019 г. – с Аксукуент, 14 февраля 2015 г., 25 января, 8 ноября 2020 г., 17 декабря 2022 г. и 12 февраля 2023 г. – с Жабагылы³³.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ОҢТҮСТІГІНДЕ АҚҚҰЙРЫҚ СУБҮРКІТІНІҢ ҚЫСТАУ АЙМАҚТАРЫ

Чаликова Е.С. (Қазақстан Республикасы Зоология институты, Қазақстан, Алматы)

Контакт:
Елена Чаликова
e.chalikova@mail.ru

Ұсынылатын дәйексөз: Чаликова Е.С. Қазақстандағы оңтүстігінде аққұйрық субүркітінің қыстау аймақтары. – Пернатые хищники и их охрана. 2023. Спецвып. 2. С. 58–61. DOI: 10.19074/1814-8654-2023-2-51-54 URL: <http://rrcn.ru/ru/archives/34878>

Аққұйрық субүркіт (*Haliaeetus albicilla*) саны азайып бара жатқан сирек құс ретінде Қазақстанның Қызыл кітабына енгізілген. Түркістан облысында көші-қон кезінде және қыстау кезінде кездеседі, оның ең ерте байқалған уақыты 2018 жылдың 10 қыркүйегін, ең соңғыы 2021 жылдың 23 наурызы (Көксаaray контр реттегіші, Губин, 2020 ж.). 2003 жылдан бастап су айдында-

рында қыстайтын құстарды есепке алу жүйелі түрде жүргізіліп келеді. Бастапқыда санақ желтоқсан-ақпан айларында, ал 2006 жылдан бастап қантардың ортасында жүргізілді. Оған 2003–2005 жылдары қатысқандар: С.Н. Ерохов, 2003, 2004 ж. – О.В. Белялов, 2004, 2006 ж. – Ф.Ф. Карпов, 2005–2014 жылдары – А.В. Коваленко (2015), 2005 және 2006 жылдары – С.А. Кравченко, 2016–2018

³³ <http://www.kz.birds.watch>

– Б.М. Губин (2020) және 2014, 2020–2022 жылдары – автор А.Ж. Абаевпен және М.А. Яганинмен.

Бүркіттер Сырдария өзенінде салынған Шардара су қоймасында (ауданы 783 км²) тұрақты түрде байқалды. Мұнда қыстайтынның саны тұрақты емес, ол қар жамылғысының болуына және суатты мұздың басуы ауданына байланысты. Соған қарамастан, соңғы жылдары түр санының азаюы байқалады: 2003–2016 ж. санақ кезінде орта есеппен 69 жеке бас (2004 ж. – 15, 2003 ж. – 120) және 2017–2022 жылдары – 21 (2017 ж. – 12, 2022 ж. – 29) құс тіркелді. Түр су қоймасында біркелкі таралмаған. Оның негізгі топтамасы Шардара қаласындағы суы қатпайтын су электр станциясының бөгетінің астында шоғырланған. Құстар өзен жағасындағы тастарда топ болып қонақтап отырады, мұзда сирегірек. 2014 ж. 21 қаңтарда 16 бас құс, 2020 ж. 13 қаңтарда – 25, 2021 ж. 17 қаңтарда – 23 және 2022 ж. 21 қаңтарда – 17 бас құс тіркелді. 2020 ж. мен 2021 ж. қаңтарында туман мен жанбыр салдарынан бұл түр байқалмаған.

Басқа су қоймалары ауданы бойынша кішірек, ұсақтау және әдетте мұзбен жабындасы болғандықтан, қыстайтын құстардың саны осыларға байланысты. Шардара қаласынан Байыркүм ауылына баратын тас жолдың бойында, Сырдария өзенінің алқабында (әдетте қаңтарда өзен мұз басып тұрады) Қызылқұм каналының бойында аққуырықты 2006 ж. 13 ақпанда байқалды (2 дара бас), 2014 ж. 20 қаңтар және 2018 ж. 16 қаңтар (эрқайсысы 6), 2020 ж. 13 қаңтар (4) және 2021 ж. 17 қаңтар (1). 2021 ж. 11–12 қарашасында Арыс өзенінің сағасына қарай аңғардан төмен қарай 9 құсты (1, 2, 5 және 1-ден) және 2016 ж. 9 наурызында бір құсты көрдік.

Көксарай контр реттегіші (467 км²) Шардара су қоймасынан 160 км төмен, Сырдария өзені арнасының он жағында орналасқан. Көктемде және жазда оның суы көп, ол жаз бойы және ішінара күзде ағызылады. Қыста ол жиі қатып қалатын бөлек таяз шығанақтармен күйінде болады. Қаңтар-ақпан айларында Сырдария өзеніндегі су деңгейі көтерілуімен су қоймасын толтырылады. Қысқы санақ 2016–2022 жылдың қаңтарында жүргізілді. (2021 ж. VIII және 2018 ж. 44 бас құс, орта есеппен – 15). Көктемде судың толуымен, көктемгі көші-қонның басталуымен құс-

тардың саны артады: 2019 ж. 17 ақпанда-9 және 16 наурызда – 35 (Губин, 2020).

15 көлден тұратын Шошқакөл жүйесі тұзды ойпатты (аумағы 535 км²) алып жатыр, Бөген өзенінен қоректенеді және Сырдария өзенінің орта ағысынан 40 км жерде орналасқан. Көлдердің жағалары қамыстардан нашар көрінетіндіктен, көлдердегі су қатып қалатындықтан, құстардың толыққанды қысқы есебін жүргізу әрдайым мүмкін емес. Соған қарамастан 2004–2006 жылдары санақ 7-ден 15-ке дейін (орта есеппен 11) және 2016–2018 ж. 3-тен 10-ға (6) дейін бүркіт байқалды.

Бөген су қоймасы Бөген өзенінде (ауданы 65 км²) жоғары орналасқан және қыста әдетте мұзбен тұтастай көмкеріледі.

Бөген су қоймасы өзен бойында орналасқан. Бөген одан жоғары (ауданы 65 км²), қыста қатты мұзбен жиі жабылады. Мұндай жылдары құстар онтүстікке қоныс аударады, сондықтан 7 (2004, 2013, 2016–2018, 2020–2022) санақ кезінде 45 қыран бүркіт (бірден 18-ге дейін, орта есеппен 8) тіркелді.

Бадам су қоймасы (ауданы 4,75 км²) Қаржантау бөктерінде Бадам өзенінің бойында орналасқан, оның Бөгеннен айырмашылығы ағысының эсерінен оны ешқашан мұз басып қалмайды. Аққуырық санаққа тек 2015–2017 жылдары ғана (1-ден 6-ға дейін, орташа 4) тіркеуге алынған, 2021 ж. 22 желтоқсанында жеке дара бір құс байқалған.

Шымкент қ. Бадам өзенінің жағалауында (төменгі ағыс) жеке дара құстар 2014 ж. 19 қаңтарда (2), 2020 ж. 13 желтоқсанда, 2022 жылғы 18 желтоқсанда, 18 ақпанда, 20 және 29 қазанда, 2023 ж. 15 және 26 қаңтарда кездескен.

Түр қаланың батыс шетінде орналасқан қалалық сарқынды су қоймасында (ауданы 2000 га) 2020 ж. 14 және 18 қаңтарда, 26 ақпанда, 24 желтоқсанда (тисініше 4, 3, 1 және 5 бас), 2021 ж. 16 ақпанда (2), 2022 ж. 16 ақпан (2), 2023 ж. 6 және 27 ақпанда (1 және 2), 2020 ж. 14 қаңтарында жұптасқандар Бөржар өзенінің бөгетінде байқалған.

Су айдындарынан басқа жерде, үшінші өту кезінде бүркіттер 2014 ж. 9 және 11 қараша мен 13 қаңтарда Қарабұлақ, 2016 ж. 22 қаңтарда Рысқұлов 2019 ж. 12 ақпанда Шоқпақ баба, 2015 ж. 14 ақпан мен 25 қаңтарда, 2020 ж. 8 қарашада Ақсукеңт, 2022 ж. 17 желтоқсан мен 2023 ж. 12 ақпанында Жабағылы ауылдарының маңында тіркелген¹.